محەمەد زەفزاف... ئیمپراتۆری ئەدەبی مەغریبی

زمناکۆ بورهان قانع
zimnaco@hotmail.com

زەفزاف لە کۆڕێکی ڕوناکبیریدا

(محەمەد زەفزاف) ی گەورە نوسەری مەغریبی لەپاڵ ناوی نوسەرگەلێکی وەك (طيب صالح) ی سودانی و (نورالدين الفرج) ی سۆماڵی و(طاهر بن جلون) ی مەغریبی بە یەکێك لە ناوە درەوشاوەکانی چیرۆك و ڕۆمانی عەرەبی دادەنرێت.

نوسەر ساڵی (١٩٤٢) لە دایك بووەو لەساڵی (٢٠٠١) داو لەتەمەنی پەنجاو نۆ ساڵیدا کۆچی دوایی کردووە، ئەم نوسەرە خاوەنی دەیان کورتە چیرۆك و ڕۆمانەو یەکێکە لە ناوە دیارەکانی گۆرەپانی ڕۆشنبیری مەغریبی و یەکێکە لەو نوسەرە بۆهیمییانەی کە بەردەوام خەریکی نوسین و خوێندنەوە بووەو تەنها ڕێگەی شوقەکەی خۆی و قاوەخانەکانی پێزانیوەو خۆشترین قاوەخانە لای ئەو (كافي ماجستيك) بووە کە دەکەوێتە گەڕەکی (معاريف) لە (الدار البيضاء).

نوسەر ماوەیەك مامۆستای ئامادەیی دەبێت و پاشان لەشاری (القنيطرة) وە بەرەو (الدار البيضاء) دەڕوات و لەوێ دەست دەکات بە بڵاوکردنەوەی چیرۆك و وتارەکانی، لەدیدی زۆربەی نوسەر و ڕەخنەگرانی عەرەبیدا زەفزاف ئەنارشیستێکی پرۆگرامکراو بووە کە ئەمەش پێناسەیەکە مایەی پێکەنینە چونکە کەسی ئەنارشیست هەمیشە لەدەرەوەی پێناسەی مرۆڤێکی ستەیبڵەو مرۆڤێکە لێوان لێو لە دیرەینجمێنت و بارگاوی بە فەوزاگەری.

نوسەری عێراقی (فيصل عبدالحسن) دەڵێت: من لەسەرەتاوە دەمزانی کە داهێنەرێکی وەکو زەفزاف کەسێکی دڵ و دەروون پاکەو ماڵەکەی پڕە لە نوسەری گەنج کە هەموویان لەگەڵ زەفزافدا پێکەوە لە

قاپێكدا نان دەخۆن و لەیەك پەرداخدا دەخۆنەوە، بەڵام بەهۆی ئەوەی كە كەسێكی موفلیس و بێپارە بووە زۆرجار نەیتوانیوە رۆژنامەیەك بكرێت.

زەفزاف لەژیانیدا هیچ خەڵاتێكی ئەدەبی لە وڵاتەكەی خۆیدا وەرنەگرتووە چونكە دەیزانی نوسەرێك خەڵات وەردەگرێت كە ئینتیمایەكی سیاسی گەورەی هەبێت بۆ دەسەڵات، ئەویش كەسێكی شیاو نەبوو بۆ هیچ ئینتیمایەكی سیاسی و تەنانەت لە ژیانی تایبەتی خۆیدا كەسێكی بۆهیمی بووە.

شاعیری عێراقی (سەعدی یوسف) هۆی كەمی بایەخدانی كەناڵەكانی راگەیاندن بۆ زەفزاف دەگەڕێنێتەوە بۆ دوو فاكتەری سەرەكی، یەكەمیان ئەوەیە كە كارەكانی زەفزاف كارێكی عەفەوی و پڕ لە راستگۆیین و رێزی خوێنەری خۆی دەگرێت و قسەی بەردەوام لەسەر كێشەی ئینسانەكان دەكات و بەچەشنی نوسەرانی تر خۆی نمایش ناكات، فاكتەری دووەمیش كە هۆكارێكی سەرەكییە بۆ بە لۆكاڵ بوونی نوسەر ئەوەیە كە زەفزاف بە هیچ زمانێكی بێگانە نەینوسیوە.

سەعدی یوسف لە لاواندنەوەی زەفزافدا دەڵێت: خوگرتنی زەفزاف بە ئازادیی و سەربەستییەوە لە زۆر لایەنی ژیانی كردووەو تەنانەت خۆی دابڕیوە لە هەموو كۆڕ وكۆبونەوەیەك و كەسێكی بەردەوام گۆشەگیر بووە.

نەخۆشی و هەژاری ئەو دوو سیما ناشرینە بوون كە ئازاری ئەدەبی مەغریبییان داوە، لەبەرئەوە بۆ سارێژبوونەوەی ئەو ئازارە، ئەدەبی مەغریبی پێویستی بە كەسێك بووە لە چەشنی حەزرەتی مەسیح، دیارە لێرەدا قسەكردن لەسەر حەزرەتی مەسیح تەنها بۆ ئەوە بووە وەك فریادڕەسێك تەماشا بكرێت نەك رەهەندێكی ئایینی بەحت وەربگرێت.

ئەدەبی مەغریبی لەرووی داهێنانەوە (نەك تەمەن) لە ماوەیەكی زۆر كەمدا زەفزاف لەدەست ئەدات ئەویش لە چەشنی لەدەستدانی ئەدەبی عێراقی بۆ سەیاب و جان دەمۆ، نوسەر لەو رۆماننوسە دەگمەنانەیە كە بەتواناو لێوەشاوەییەكی بێ ئەوپەڕ و بەحیرفەیەكی گەورەی پڕ لە عەفەوییەتەوە ئیش لەسەر ئەو ئیستاتیكا تیلقائییە دەكات كە جوانی بەرهەم دێنێت.

لە رۆمانی (ئەو رێوییەی كە دەردەكەوێت و ون دەبێت) دا بایۆگرافیایەكی تەواوی خۆی دەگێڕێتەوە، ئەگەر چی زۆربەی رۆمانەكانی بایۆگرافیایەكی رووتن بەڵام نوسەر دێت لەسەر بەرگی كتێبەكانی دەنوسێت رۆمان، كەواتە بۆ تێگەیشتن لەرونیاو جیهانبینی زەفزاف خوێندنەوەی رۆمانەكانی بایۆگرافیای تایبەتی خۆیمان بۆ كەشف دەكات و بەڕای زۆربەی رەخنەگرانی عەرەب ئەگەر لەناو ئەدەبی مەغریبیدا ئیشەكانی محەمەد زەفزاف و (طاهر بن جلون) بهێنرێتە دەرەوە ئەوكاتە شتێك نامێنێتەوە ناوی ئەدەبی مەغریبی بێت.

لە سیفەتەكانی وەسفی گێڕانەوە (السرد) لای زەفزاف ئەوەیە كە كاراكتەر لە رۆمانەكانیدا لە تەمومژدا وندەبێت، ئەمە بێجگە لەوەی كە فەزحی زۆر لایەنی شاردراوەی ژیان دەكات و تەواو یاخی دەبێت، سەرەڕای ئامادەگیی مەرجە جەوهەرییەكانی رۆمانی تازەگەر ئیتر هەر لە رەفزكردنەوەی كۆمەڵە ترادیسیۆنێكی ئەدەبی و كۆمەڵایەتییەوە بیگرە تا دەگاتە تەركیز خستنە سەر زمان وەك پێكهاتەیەكی سەرەكی رۆمان و پاشان شۆك دروستكردن و گەمەكردن بە خوێنەر مەرجێكی جەوهەری ترن لای نوسەر.

زەفزاف بە چەشنی كۆمەڵێك نوسەری ئەمریكای لاتین كە خەڵاتی نۆبڵیان وەرگرتووە وەك (گابریل گارسیا ماركیز، ماریۆ ڤارگاس یۆسا، و ئەنخیگل ئۆستاریس) بەهیچ جۆرێك نەچۆتە ژێر كاریگەری ئەدەبی رۆژئاواو نوسینەكانی قسەیەكی پراگماتیكین لەسەر ئەو رووداوانەی كە هەستی پێكردووە.

(ئیدریس بلملیح) ی رۆمانووس دەڵێت: (رۆمانی مەغریبی لە ئێستادا وردە وردە خەریكە دەچێتە ناو شەپۆلی نوێگەری و شكلە رەسەن و لێكجیابووەكانی خۆی بەشێوەیەكی زیندوو بەدەست دەهێنێت)، كەواتە لێرەدا وەك ئاماژەدانێك بەناوی نوسەر دەبێت ئەوە لای خوێنەر ئاشكرا بێت كە چوارچێوەی ئەو شەپۆلە نوێگەرییە تەنها لای زەفزاف نەخشەی بۆ دەكێشرێت.

ئەمەی خوارەوە قسەكردنە لەسەر كۆتایی پێنج رۆمانی زەفزاف (هەریەكەیان بە چەند دێڕێك) كە لەو پێناسە چەند دێڕییانەدا خوێنەر تا رادەیەك ئاشنا دەبێت بە دنیای نوسینی محەمەد زەفزاف:

- رۆمانی (شۆستەو دیوارەكان):/ (لەشەقامەكەدا بە تەنها دەڕوات، بە ئاراستەیەكی نادیار، دەستی لە گیرفانیدایەو بیر لە شتگەلێك دەكاتەوە).
- رۆمانی (گۆرگەلێك لە ئاودا):/ (لەدوورەوە گوێی لە وەڕینی سەگێك لەگەڵ شتێكی وەك سوكانی ئۆتۆمبیلێكی كۆن بوو، بەڵام هەمان ئەم دەنگە نەما، پاشان دەنگێكی تر بەرزبۆوەو دەنگێكی تر لە تەنیشتی).
- رۆمانی (مارو دەریا):/ (لەبەردەمیدا غوولێك هەبوو، خاوەن بازۆڵەیەكی گەورە بوو، دەچووە ناو ئاوەكەو بەهەردوو بازۆڵە گەورەكەی شەپۆلەكانی ڕا ئەدا، خۆی نقوم دەكرد، وێنەكانی دەگۆڕی و لەپێش چاوان وندەبوو، لە دواییدا سوسو دەچووە خەونێكی قوڵەوە).
- رۆمانی (هەولی ژیان):/ (تەسەوری كرد بتڵە شەرابەكان پڕ بن، پاشان بەخێرایی ئۆتۆمبیلەكەی لێدەخوڕی و بەپەلە پێی نا بە بەنزیندا، ئەو دەخواتەوەو دەخواتەوە، ئەو خەوێكی قوڵ لەو ژوورەدا دەنوێت).
- رۆمانی (ئەو رێوییەی كە دەردەكەوێت و ون دەبێت):/ (دەستم درێژكرد بۆ كیسە توتنەكە، پیاوەكە پەرداخێك شەرابی پیسی پێدام، لەدڵی خۆمدا گوتم: ئەرێ كەی دەگەمە ماڵەوە هەتاكو پشوو بدەم؟).

سەرچاوەكان:/

١- محمد معتصم، محمد زفزاف والنقد الادبي، موقع دروب الثقافي، ١٨/سبتمبر/٢٠٠٥ .

٢- محمد معتصم، الجملة السردية وفضاء المدينة عند محمد زفزاف، موقع دروب الثقافي، ٢٠/سبتمبر/٢٠٠٥ .

٣- ادريس الناقوري، الرواية المغربية، مدخل الى مشكلاتها الفكرية والفنية، دار النشر المغربية. ط١ .١٩٨٣م.
٤- نجيب العوفي، درجة الوعي في الكتابة، دراسات نقدية، دار النشر المغرييبة.ط١ .١٩٨٠م.

تێبینی :

هەردوو کتێبەکانی سەرچاوەی سێهەم و چوارەم لەڕێی ئینتەرنێتەوە دەستم کەوتووە.